

Haugtussa
- boj s trolly a temnými silami -

Pavel Vondříčka
září 2002

Obsah

1. Recepce a interpretace knihy	2
2. Vnitřní boj v Haugtusse.....	3
2.1. Neobvyklý úvod a autorův vlastní život.....	3
2.2. Jasnozřivost – dar nebo prokletí?.....	5
2.3. Společnost pohledem jasnozřivé dívky.....	7
2.4. Jak (ne)bojovat s temnými silami	7
2.5. Záblesk vysněného cíle.....	9
2.6. Láska a zrada.....	11
2.7. Svět zcela bez iluzí.....	13
2.8. Velký boj.....	15
3. Závěr.....	18
Resymé.....	19
Literatura.....	21

1. Recepce a interpretace knihy

Samotné vydání knihy *Haugtussa* v roce 1895 vyvolalo podiv u většiny kritiků i čtenářů díla Arneho Garboga. Lze si snadno představit, že veršované dílo s obsahem plným přírodní a milostné lyriky a mystiky, navíc s optimistickým vyústěním, mohlo u mnohých vyvolávat po řadě pesimistických naturalistických románů pocit, že ani nemůže být výtvozem téhož autora. Ovšem ani s nálepkou *huldreromantikk* nedošli kritikové daleko. Brzy se začaly vést spory o to, zda celá předposlední část knihy (*På Skare-kula*), plná aktuální politické kritiky Garbogových protivníků, do díla vůbec patří, nebo je jen básníkovým přehmatem. Městská kultura označovala knihu za výtvor novoromantický, příznivci *nynorsk* pro změnu za realistický.¹ Vědecké škatulkování narazilo zjevně opět na své hranice.

Z dnešního pohledu už se nám dílo nejeví tak rozporuplně. Arild Linneberg se ve své eseji² například pokusil (byť nepřilíš přesvědčivě)³ ukázat za pomoci strukturalistického přístupu, obzvláště pak Šklovského pojmu *ozvláštňení*, jak ona satirická a společensko-kritická pasáž souvisí s dílem jako celkem. V nejnovější interpretaci se pak Erik Bygstad⁴ pokouší ukázat souvislost mezi Garbogovou stránkou básnickou a politickou v té podobě, jak se obě projevují v *Haugtusse* a jak do sebe zapadají. Tím oba do jisté míry i obhajují původní stanovisko literární kritiky zastánců *nynorsk*, která knihu zdaleka neviděla jako tak výrazný zlom v autorově tvorbě. V každém případě ji téměř všichni od počátku vítali jako dílo nesmírně bohaté. Autor se nejenom duševně⁵ vrátil z města ke svému rodnému kraji *Jæren*, ale i jeho staré kultuře a tradici, jak ji znal ještě v dobách svého dětství, než přišly radikální společenské, kulturní i hodnotové změny spojené s nástupem dravého kapitalismu. V *Haugtusse* především znovu oživil obrazy lidové víry v nadpřirozené bytosti a jejich moc, zobrazil tradiční selský všední život i s jeho specifickou kulturou, „postavenou na zbytecích a zlomcích pohanství, katolicismu a napůl pochopeného luteránství“,⁶ jak sám uvádí v dopise Knutu Liestølovi v roce 1916. V *Haugtusse* se ovšem odráží celonorská tradice do mnohem větší hloubky i šířky. Básně jsou často odrazem středověkých severských balad i staroseverské eddické poezie, jindy zase jejich metrum odráží rytmiku tradiční norské lidové hudby. Většinu básní lze bez pochyb přímo označit za písně v obecném smyslu slova, které přímo evokují nejen rytmus hudby, ale často i samu melodii ke zpěvu či dokonce hudebnímu doprovodu.⁷ Garborg totiž zdaleka nezůstal jen u rytmiky, básně využívají bohatě aliterace i zvukomalby: lze v nich slyšet dunění moře, ozvěny podzemního světa trollů a jiných nadpřirozených bytostí, jakož i tóny tradičních západonorských osmistrunných houslí.

Ať už se kritikové vypořádali s interpretacemi díla a jeho jednotlivých částí jakkoliv, většinou se shodují v tom, že hlavním těžištěm knihy je její psychologická stránka a tématem především existenciální boj člověka.⁸ I v tomto směru bylo o díle už leccos napsáno. Bylo dáváno do souvislosti s Nietzscheho pojmy *dionýsovského* a *apollónského principu*, naproti tomu se jí zase ve

1 LINNEBERG 1981, str. 175-176

2 LINNEBERG 1981

3 BYGSTAD 2000, str. 131

4 BYGSTAD 2000

5 Ostatně i zcela fyzicky: viz DALE 1968

6 DALE 1968, str. 18

7 Velmi dobře to vyjádřil Edvard Grieg, když v jednom ze svých dopisů napsal, že „to je zcela geniální kniha, kde hudba je vlastně už zkomponována. Stačí ji jen zapsat.“ (FRETLAND 1981, str. 207) Sám posléze část díla také zhudebnil. Modernějšího zhudebnění se dílo dočkalo mimochodem například i nedávno od Ketila Bjørnstada.

8 Psychologická a existenciální stránka je ostatně také asi jeho nejvýznamnější trvalou hodnotou, neboť v tomto směru kniha má co sdělit i čtenářům jiných generací i jiných kultur.

světle pojmu *erotismu* filozofa Georgese Batailleho, v němž se snoubí harmonický klid a touha po spojení s divokým neklidem a nespoutaností, pokouší vyložit Margunn Vikingstad.⁹

Význam a roli temných nadpřirozených sil v *Haugtusse* vystihl dobře Sigmund Skard. Podle něj čarovné síly v Garborgovi reprezentují především onu zvířecí, nespoutanou a divokou stránku člověka.¹⁰ Tento pohled podrobněji rozebírá Åsfrid Svensen, jako základní princip fantastické literatury vůbec, s níž se snaží dát *Haugtussu* do souvislosti:

Dei normstridige, irrasjonelle, kanskje demoniske fantastiske fenomena kan nok umiddelbart verke heilt framande og forskjelligje i vesen frå normalrøyndomen. Men undersøker vi dei nærare, vil vi ofte finne at dei speglar skjulte og fortrengede eigenskapar ved normaliteten. Det fantastiske er i mange litterære tekstar ein trollspegel for kvar dagsrøyndomen. Gjennom parallellar og komplementære kontrastar blir normaliteten og fantastikken knytte tett saman. Slik får vi synleggjort sider ved røyndommen vi ikkje vil vite av, ofte tabu-stempla røymsler og opplevingar. Trollspegelen kan også syne noko som er mogleg, som ligg latent og uutvikla i den tilvante røyndommen, men som kjem til full utfolding i det fantastiske. Mønstrer blir tydeleg i diktet «Lage» [...] hulder, dverg og draug speglar eigenskapar som ligg djupare ned i dunkle lag av personlegdomen: sjølvhevding, aggresjon og villskap som til vanleg blir haldne under kontroll, men som blir sleppte laus i heten frå rusen og dansen. Kjensle- og driftslivet får falde seg ut fritt på godt og vondt, uhemma av tilvande restriksjonar.¹¹

Temné bytosti, které jasnozřivá dívka Veslemøy vidí, jsou tedy především zobrazením skrytých lidských pudů, agresivity a divokosti, které se v běžném životě neprojeví, neboť jsou spoutány kontrolou vědomí. Veslemøy má tedy dar vidět do podvědomí lidí i celé lidské společnosti. Trollové, huldry a jiní duchové jsou tím *druhým světem*, který nevidíme. Jsou obrazem temných sil v člověku a v lidském světě.

Toto básnické zobrazení se velmi blíží i pojetí moderní psychologie, založené z velké části na základech práce Sigmunda Freuda, který poprvé odkryl tajemství lidského podvědomí a významu destruktivních a jiných obvykle potlačovaných sil v lidském nitru. Freud rozpracoval ve svých teoriích myšlenku věčného boje mezi konstruktivními a destruktivními silami v člověku, mezi tzv. Erotem a pudem smrti. Ve své studii *Nespokojenost v kultuře* tento pohled rozvedl také na celou lidskou společnost. Ač sám tyto své teorie označoval za spekulace, a mnoho jeho následovníků je v jistých detailech neuznávalo,¹² nejsou jeho myšlenky v obecnějším smyslu zdaleka neopodstatněné. V jaké podobě, jakým způsobem a jakými prostředky nám takovýto boj zprostředkovává Arne Garborg v *Haugtusse*, bych se rád pokusil zde ukázat.

2. Vnitřní boj v Haugtusse

2.1. Neobvyklý úvod a autorův vlastní život

První báseň této knihy se poněkud vymyká zbytku, tvořícímu víceméně souvislé epické vyprávění, kde lyrické básně střídavě doplňují atmosféru epickým. Tvoří jakýsi úvod s předznamenáním obsahu celého díla. Ač z básně není jednoznačně jasné, zda v ní promlouvá Veslemøy nebo jakýsi neutrální vypravěč, vše nasvědčuje spíše druhé možnosti. Z mnoha důvodů

9 VIKINGSTAD 2001

10 Sigmund Skard také uvádí, že tento pohled na lidovou víru v nadpřirozené síly převzal Garborg od Jonase Lieho (SKARD 1981, str. 92). O Lieho románu *Troll* ostatně sám Garborg píše, že se zde všechny neznámé podzemní síly, žijící hluboko v podvědomí, zhmotnily v onu postavu Trolle (BYGSTAD 2000, str. 132).

11 SVENSEN 1995, str. 81

12 Hlavně existenci onoho pudu smrti. Viz STROMŠÍK 1990, str. 402

lze za těmito verši vidět autora samotného. Báseň je totiž formulována jako věnování: divoké a bažinaté krajině vřesovišť („*Til deg, du hei og bleike myr ...*“, str. 7). Věnována je píseň o skrytém životě a nadpřirozených silách („... *song um dimd og draug / og dulde liv*“, str. 7). Ve třetí sloce ovšem lyrický subjekt promlouvá přímo k oněm temným silám, které zná, před kterými kdysi zděšeně prchal, které je však někdy nucen opět zahlédnout. Čtvrtá sloka promlouvá k rozbouřenému moři a jeho čarovné písni, která tak často naplňovala vypravěče hrůzou.

Motiv moře v Garborgově díle velmi dobře rozebírá Inge Særheim: veliké, široké a divoké moře udělalo na Garborga obrovský dojem už v dětství a jako motiv se objevuje v mnoha jeho knihách, odehrávajících se v rodném kraji *Jæren*.¹³ Moře v něm vyvolávalo vždy slavnostní pocity, představovalo hranici mezi naším světem a věčností, mezi známým a neznámým. Bylo ale také dějištěm nejzákladnějších bojů dobrých a zlých sil, života a smrti, času a věčnosti, prostoru a nekonečna. Věčné přetváření bylo doprovázeno jeho věčnou písní, jeho burácením.¹⁴ Obě tyto stránky moře hrají v *Haugtusse* velmi významnou roli.

V páté sloce se vypravěč svěřuje s tím, že sám zná onen boj s temnými silami, a volá o boží pomoc a ochranu. Vrcholem úvodní básně jsou následující čtyři sloky, oddělené vizuálně hvězdičkami jako vsuvka, v nichž popisuje svůj tvrdý a bolestný boj i sílu a divokost oněch sil, které nikdy nelze porazit definitivně, nanejvýš pevně spoutat. I poté bývá však slyšet jejich vzpínání se v řetězech. Za vsuvkou následují dvě poslední sloky s nadějným a optimistickým závěrem. Ze zapomenutého hrobu vzlétá skřivánek s vítěznou písní a od moře vane svěží a dobrý vítr. A ten, kdo poznal pláč, hrůzu a bolestnou touhu, musí přece věřit v tuto píseň, slibující nové jaro (str. 8). Zjevné motivy vítězství nad smrtí a návratu do nového života tedy opět doprovází motiv moře, které je zdrojem i těch dobrých a klidných sil. Také se tu objevuje další motiv, typický pro celou knihu. Nový život začíná po zimě jarem. Těsné sepětí dějových událostí a ročních období je základem kompozice, a vlastně souvisí i s básnickým sepětím zobrazení lidské duše a obrazů přírody, respektive světlých a temných stránek člověka, personifikovaných různými nadpřirozenými bytostmi.

Jako jednoznačnou osobní zповěď autorovu vnímá nejen tuto báseň, ale i celou knihu Sigmund Skard:

Heile forteljinga i boka, med si ytre skildring, er i sin grunn djupt personleg. I opningskvedet, hyllinga til landskapet på Jæren, dreg Garborg også inn si eiga historie med si nederlags- og skyldkjensle, symbolisert i ein av dei som «ikkje van». Garborg hadde sjølv så nær fare same vegen. Difor verkar det så sterkt når han no likevel vågar å tru på lerkesongen, som lovar vår.¹⁵

Skard také píše¹⁶ o vlastním boji Arneho Garborga, vždy úzce vázaného na svůj rodný kraj, jeho kulturu a tradici, která se ovšem v době jeho dospívání začala postupně zcela hroutit pod tlakem nové ekonomie a nových forem kultury, proti nimž se dlouho a usilovně bouřil. Svět se mu změnil před očima a vzal staré hodnoty, aniž by místo nich nabídl nové. Není tedy divu, že v něm tento boj vyvolal pocity viny a beznaděje, které došly až na hranici jeho sil. V *Haugtusse* se rozhodl opět oživit staré časy na *Jæren* a tím i přispět k boji za selskou kulturu, k boji proti kultuře úředníků, zdánlivé demokracii a rozrůstajícímu se kapitalismu, a do jisté míry patrně i rozrůstajícímu se pietismu.

Náboženskou a existenciální stránku Garborgova vnitřního boje rozebírá ve své interpretaci

13 SÆRHEIM 1981, str. 151

14 SÆRHEIM 1981, str. 152

15 SKARD 1981, str. 93

16 SKARD 1981, str. 89-90

Erik Bygstad.¹⁷ Poté, co věda vážně zpochybnila samé základy dogmat křesťanské věrouky a ve společnosti se rozšířily pocity, že život vlastně nemá žádný smysl, pokusil se Garborg osobně dovést tyto pochybnosti až do krajnosti. Podle Erika Bygstada je právě *Haugtussa* výpovědí o vzpouře proti tomuto pesimismu. Podobně jako ve svém článku *Víra v život (Truen på livet)* v ní Garborg dochází k závěru, že podstatou zázraku života je už jen to, že vůbec existuje, navzdory všem temným, destruktivním silám.¹⁸

2.2. Jasnouřivost – dar nebo prokletí?

Veslemøy poznáváme na počátku jako mladičkou zasněnou dívku. Studené a deštivé podzimní počasí je nemilosrdné a malý ptáček za okenní tabulkou se marně snaží dostat do bezpečí domova (celá tato úvodní část nese také příznačný název *Heime*), kde Veslemøy přede na kolovrátku a snuje fantazie o spícím domácím kocourovi, v němž vidí zakletého prince (str. 9-11). Bezpečný svět domova, chránícího dívku, je oddělen od nebezpečné divoké přírody zdmi a okenními tabulkami. Veslemøy je milá a ohleduplná ke všem domácím zvířatům i skřítkům, svým sourozencům i matce. Po večerech jim vypráví pohádky a pověsti o nadpřirozených bytostech a jejich čarovné moci – ta, kterou vypráví v básni *I omnskråi* (str. 12-15), je právě jedním z příběhů o člověku, který vstoupil do světa nadpřirozených bytostí.¹⁹ Veslemøy zatím netuší, že bude zanedlouho sama zapletena do onoho druhého světa. Prvním předznamenáním je tichá a podmanivá noční píseň podzemského tvora, zvaného *haugkall*,²⁰ žijícího v *Modrém návrší (Blåhaugen)*, v básni *Det syng*. Nadpřirozeno splývá s klidnou noční přírodou, v níž se honí stíny spolu se třpytivými paprsky měsíčního světla, které probudí Veslemøy (str. 16). V tajemných zvucích svistu větru zní smysly okouzující píseň Haugkalla o krásné, něžné a osvobozující noci, která naplňuje sny a konejší únavu dne (str. 17). Pravidelný rytmus, dlouhé verše a střídání hlubokých zadních a vysokých předních samohlásek tvoří sugestivní melodii. Je to poprvé, co síly přírody oslovují Veslemøy, a lze je interpretovat i v souvislosti s prvními projevy erotických pocitů dospívající dívky, které jí slibují slasti smyslného života v duchu vskutku *dionýsovském*:

Haugkallbildet vekkes til live hos Veslemøy av et naturfenomen, samtidig som det tar imot og gir sansbar form til de første erotiske stemningene hos ungjenta. Drømmen om Blåhaug som Haugkallen lokker henne med, er drømmen om det umiddelbare lykkelivet som hennes sanselige natur drar henne mot.²¹

Tento obraz temných sil, který lze vnímat i jako prostý sen či fantazii, zde nejúžeji projevuje své dvě základní vazby: vazbu na divokou přírodu a na skryté stránky lidské duše. Chápeme-li tuto

17 BYGSTAD 2000, str. 131-132

18 BYGSTAD 2000, str. 142

19 Tzv. *bergtakingshistorie* – postava (obvykle nezkušená či unavená, ospalá, atp.) je lákána do hor či divočiny (nebo tudy prochází) a náhle se ocitne ve světě podzemních bytostí, plném lesku a bohatství, kde je jí nabízeno manželství a život v přepychu a pohodlí, pokud se ovšem vzdá pozemského života a zvyků a přizpůsobí se; dříve či později se jako ze sna probudí (obvykle ve chvíli, kdy začne pochybovat nebo mít vážné podezření, s jakými bytostmi má co do činění) opět kdesi v divočině a pozná, že se jednalo o klam.

20 Názvy nadpřirozených bytostí je - dle mého názoru - lépe do češtiny nepřekládat, vzhledem k posunu vnímání nadpřirozena a pohádek v české kultuře. Zřejmě poslední pohled, podobný norské lidové tradici, známe ze sbírky balad *Kytice* Karla Jaromíra Erbena. Norština navíc disponuje nepřebornou řadou názvů pro různé skryté bytosti, duchy či skřítky, žijící v podzemí hor, skal, kopečků a drobných návrší (*haug*), či dokonce pod hladinou moře a jezer. (Zajímavostí výrazu *haugkall* je mimochodem zvuková podoba – bohužel patrně jen náhodná – s dnes už také zcela jinak vnímaným českým slovem *hejkal*.)

21 BYGSTAD 2000, str. 133

pudovou a nevědomou podstatu člověka také jako projev oné divoké a kulturou nespoutané přírody, je to symbol velice výstižný a jednoznačný.

Ještě téže noci ovšem Veslemøy navštíví i jiné síly, tentokrát v podobě zemřelé sestřičky. Ta jí v básni *Fyrivarsl* s lítostí a soucitem věští těžký úděl a zkoušky, které ji čekají, ale i jasné ráno, které přijde po těžké noci. S prvním slunečním paprskem se Veslemøy probouzí a její sen se opět vytrácí. Zjevení své sestřičky, symbolizující víru, lásku a naději, však už (s jedinou výjimkou, kdy jí sestřička pomůže útěchou) nespátí dříve než na konci díla, když sama zvítězí nad temnými silami a vyprázdní onen ve snu věštěný hluboký kalich skutečně až do dna:

«Du arme, unge syster!»
ho kved med kjærleg sut,
«her er den kalken djupe,
som du skal tømme ut.

Du hev den tyngste lagnad
som nokon her kan få.
Det som i natti seg løyner,
det skal du skilja og sjå.
Di legg det svikefulle
snårur i vegen din
og lillar lint og lokkar,
og tryller ditt unge sinn.
(str. 18)

Varování se tedy přímo týká i předchozího výjevu s písní *haugkalla*. Veslemøy je výslovně varována i před lákavými kouzly a vábením zrádných sil.

Ve věštbě se zároveň mluví i o tom, že Veslemøy bude dáno spatřit věci jinak skryté v temnotách. Tato předpověď se záhy naplňuje, a to hned v následující kapitole *Veslemøy synsk*. Bezpečí domova, kde tentokrát přede dívčina maminka, už se zdaleka nezdá být tak jisté. Stíny vystupují ze všech koutů místnosti a naplňují ji neklidem a zlými předtuchami. Vše najednou vypadá nebezpečně. Kolovrátek se náhle zastavuje a matka slyší vzdechy, kroky a modlitby. Na její tiché prosby k vyšší moci se konečně v místnosti objeví vyděšená Veslemøy (str. 22-24), která venku spatřila ducha mrtvého strýce (str. 25-26). V básni *Haugtussa* je přímo konfrontována s realitou: strýc zemřel právě v onu hodinu (str. 26). Veslemøy poznává, že je jasnozřivá. Na zoufalou lítost ostatních (matky?), a přesvědčení, že snad i smrt je lepší než život s takovým prokletím („*Gud trøyste deg, / du Veslemøy; / det vøre deg betre / du måtte døy, / so fingje du fred i jordi!*“), však reaguje nečekaně pozitivně:

«Å heller vil eg
med augo sjå,
enn dauv og blind
gjenom verdi gå
og ikkje det sanne skilja!»
(str. 27)

Sama tedy dává přednost schopnosti vidět věci takové, jaké skutečně jsou, než jít světem jako hluchá a slepá a nikdy nepoznat jejich pravou podstatu. Sigmund Skard tvrdí, že v tomto výroku je možné vidět životní program samotného autora. Podobá se ostatně i vědeckému programu Sigmunda Freuda, který pronikal do skrytého, tabuizovaného světa temných sil lidské duše, a snažil

se poznat jejich pravou podstatu.

Od té doby skutečně Veslemøy vidí všechnen skrytý život, a jelikož se pohybuje mezi temnými bytostmi, jeví se okolnímu světu jako podivín. Mezi lidmi se o ní říká, že ztratila rozum. A jak stále bloudí se svým stádem mezi pahorky v divoké pustině, získá přezdívku *Haugtussa* (str. 27).

2.3. Společnost pohledem jasnozřívé dívky

Výjevy, které Veslemøy vidí vedle světa lidského, se nápadně podobají Freudovým pohledům do skrytého života v nitru jednotlivce i celé společnosti. Na vánočním setkání v básni *Lage* (str. 30) se před jejíma očima ve víru tance točí mnohem víc, než jen její sousedé, mladíci a dívky z okolí. Za každým z nich poskakuje či poletuje nějaké zvíře, symbolizující jeho výraznou negativní vlastnost. V patách mladíků pobíhají kohout, liška, ovce, zajíc, a další, dívky zase následují slepice, kobyly či husy (str. 31-32). Není tedy vůbec divu, že se Veslemøy do kolektivu nezapojuje, jen sedí v nejtemnějším koutě, stále si cosi mumlá a společnosti se odcizuje. Zábava se jí netýká, a dost dobře se ani bavit nemůže, neboť v jejích očích se ani zdaleka nejedná o zábavu ve skutečném slova smyslu. S narůstající opilostí a uvolňující se náladou se navíc v místnosti objeví další nezvaní hosté: huldry, duchové, skřítky a trollové všeho druhu. Přidávají se k tanci a mísí se s lidskou společností (str. 33-34). Rytmus básně je stále rychlejší, verše se zkracují a plnovýznamové výrazy začínají nahrazovat zvukomalebná slova, napodobující hbitou hru na housle (str. 35). Báseň tak i formálně odráží divočící a uvolňující se náladu ve společnosti. Celá tato scéna je poměrně jednoznačná. V uvolněné veselici se jasně projevují špatné lidské vlastnosti, doslova *zvířecí* stránky jednotlivých osob, personifikované ve zvířata, která věrně následují své pány. S ještě dále se uvolňující náladou se však uvolňují i pudy mnohem hlubší a temnější, které jsou obvykle spoutány cenzurující kontrolou lidského vědomí (především Freudova *Nadjá*), neboť jsou v kultuře nežádoucí:

Her ser vi ei dobbel spegling: fylgjene avspeglar at jentefuten Andreas Håland er ei bukk og at Megga frå Ås er ei gås. Men hulder, dverg og draug speglar eigenskapar som ligg djupare ned i dunkle lag av personlegdomen: sjølvhevdning, aggresjon og villskap som til vanleg blir haldne under kontroll, men som blir sleppte laus i heten frå rusen og dansen. Kjensle- og driftslivet får falde seg ut fritt på godt og vondt, uhemma av tilvarande restriksjonar.²²

Ani Veslemøy ale nezůstane zcela stranou dění. Ve víru tance se objevuje i Haugkall a opět Veslemøy pokouší.²³ Ve chvíli, kdy se ho dívka chystá políbit, všimne si náhle, že duch má ústa jako krysa a omdlí (str. 36-37). Sama tedy opět není ušetřena svodům temných pudových sil a vábení smyslných požitků, posilovaných vírem uvolněné zábavy, ale narozdíl od ostatních vidí i jejich odvrácenou stranu. Setkání s *Haugkallem* explicitně shrnuje obě stránky: slasti slibované v jeho písni na jedné straně a (náhle odhalená) odpudivost smyslné lačnosti na straně druhé.

2.4. Jak (ne)bojovat s temnými silami

Veslemøy se stále více vzdaluje lidem a obrací se k přírodě. Léto tráví s kravami na pastvě, kde naslouchá bohatým zvukům přírody (str. 38-45). Ani laškování o žních se jí přímo nedotýká (str. 46-48). S přicházejícím podzimem se opět setkává s temnými bytostmi. V básni (a samostatné kapitole) *Dømd* spatří *deildegasta*, ducha člověka, který během života přemisťoval mezní kameny a po smrti je za trest nucen se věčně marně pokoušet je vracet zpět (str. 49-50). Podzim věští

22 SVENSEN 1995, str. 82

23 Margunn Vikingstad popisuje podrobně, jakým způsobem hudba a příroda („*naturens musikalitet og musikkens voldsomme natur*“) vyvolávají erotické pocity a obraz Haugkalla (VIKINGSTAD 2001, str. 93, a dále str. 100).

nadcházející zimu a motiv viny a trestu nadcházející události. V zimním lese, plném stříbrného třpytu měsíčních paprsků na bílém sněhu, spatří Veslemøy tančící víly (Kapitola *Dei vil ta henne*, báseň *Måneskinsmøyane*, str. 51). Její vize opět vyrůstá jako fantazie z pozorovaného přírodního jevu. I samotné víly tančí jako ve snu („*Det er som ein dans i draumar*“, str. 52) a jsou jako strnulé („*Stivt dei i dansen smiler. / Kalde søv desse andlits-drag.*“, str. 52). Garborgovu práci s fantastickými obrazy dobře popisuje Åsfrid Svensen a srovnává ji dokonce i s pozdější surrealistickou technikou, založenou na freudových teoriích snových obrazů:

Når det fantastiske bryt inn i ein kvardagsleg normalrøyndom, forstyrerar det sansar og fornuft og gjer påliteleg erkjenning umogeleg. Det fantastiske kan ikkje gripast, det er flytande og skiftande; innimellom er det teikna med draumespråkets surrealistiske biletstraum.²⁴

Kva bergtakinga symboliserer, kjem til uttrykk gjennom biletspråket i *Haugtussa*; visse biletkrinsar kjem igjen og igjen gjennom teksten. Det er bilete som knyter seg til natt, skodde og skugge, vidare til det som er stille og kjølig og til bleike fargar. Møyane som Veslemøy ser ei måneskinsnatt, er eit typisk døme: dei er vakre, svevande vesen, sette saman av luft og måneflor og stjerneglitter. Men dei er bleike, og dei dansar som i draum.²⁵

Nepřirozenost těchto bytostí a jejich odlidštěnost jsou zřejmě příčinou toho, že je Veslemøy z této jinak pohádkově kouzelné scény vyděšena. Na obranu proti hrozbě nelidských bytostí sebere na hřbitově kost zemřelého (str. 53), snad aby se mohla proti temným silám bránit jejich vlastní magickou silou, čímž se však dopustí svatokrádeže (báseň se jmenuje *Heilagbrøt*). Za svou naivní nerozvážnost zaplatí tvrdou zkušeností. Pro kost si v noci přijde její majitel. Okolnosti jeho příchodu jsou opět vázány na fyzický a duševní stav Veslemøy. Venku kvílí vítr a dívka leží jako v horečce a nemůže spát (str. 53). V úzkosti ji nepomůže ani třikrát odříkaný otčenáš. Duch se stejně objevuje a žádá svou kost zpět. Veslemøy se poté probudí plačící u své matky (str. 54). Chystá se vrátit kost na původní místo, ale když tam dorazí, zjistí, že už ji u sebe nemá (str. 55). Následující dny stráví v horečkách (str. 56). Bojuje s nemocí, a její duševní stav je opět zobrazen jako horečnaté sny v podobě přírodních jevů – jako sněžná bouře (báseň *Snøstorm*, str. 56). Všechny síly zimní přírody jsou odpoutány a jakoby se snažily roztrhat a zničit celý svět:

Og himil og heid og dei gråe knausar
gjang saman i gov og i skodde.
Det ramlar i berg og i høge hausar;
det kokar um bae og odde.
Dei løyste magtir vil verdi øyde
og allting rive og allting snøyde;
og alt som kryr
seg saman tyr:
skal live slokne og døye?
(str. 57)

Zima už sama o sobě je symbolem smrti a zániku. V obrazech a zvucích dunícího moře, valícího se na zemi, pukajících ledů a trhajícího mrazu (str. 56) se objevují temné bytosti a útočí na vše živé. Veslemøy leží v posteli, ale za oknem vidí ošklivé obry. V horách se čarodějnice pokoušejí strhnout z oblohy Slunce. Přesto končí báseň optimisticky – Slunce je v bezpečí vysoko na obloze a zlé mocnosti na něj nedosáhnou ani svými čáry (str. 57-58). Tragikomickou vsuvku

24 SVENSEN 1995, str. 83

25 SVENSEN 1995, str. 84

tvoří báseň *Draken* (str. 58-59), ve které do světnice přichází bohatý věřitel *Heilag-Per Åse* a hodlá svým dlužníkům zabavit celý statek. Nemocná *Veslemøy* však vidí především nenasytného draka s velkou tlamou, podobně jako viděla zvířata následující rozdováděnou mládež v básni *Lage*, a její děsivé výkřiky a volání k Bohu nakonec zděšeného hamižníka vyženou. V noci se na dívku opět začnou sápat umrlci s výčitkami, že porušila jejich klid (báseň *Hjelpi*, str. 59). Záchranou je jí nakonec přivolán kněz, který modlitbou temné síly vyžene (str. 60).

Tento první boj *Veslemøy* s temnými silami je pro ni významným přínosem na cestě k dospělosti, i když ten definitivní ji teprve čeká. V kapitole *Dei vil ta henne* pozná, že bojovat s temnými silami stejně temnými prostředky nelze. Je donucena se také se svou schopností konečně smířit a vyrovnat. Průběh jejího boje lze do jisté míry interpretovat na základě Freudovy teorie o zvnitřnění kulturního tlaku (autority) do *Nadjá* v průběhu dospívání.²⁶ Doléhání umrlců se nápadně podobá naléhání vlastních výčitek a pocitů provinění. Nemoc, horečku a drastické snové vize lze vnímat jako sebetrestání – projev agresivity, obrácené proti vlastnímu nitru. Destruktivita se však neobrací jen proti vlastní osobě, ale proti celému světu a životu vůbec.²⁷ Agresivitu (destrukční pud) Freud vykládal nejdříve jako hlavní projev pudu smrti, později ji deklaroval za samostatný pud. Její zobrazení v podobě mrazu, mořské bouře, silného větru či zlých bytostí, duchů a smrti, je velmi výstižným zachycením procesů boje lásky a nenávisti k životu přinášejícímu radost i utrpení zároveň, který se odehrává v nitru člověka.²⁸

V první části knihy se *Veslemøy* vyrovnává především se svým specifickým údělem – darem jasnozřivosti, který jí přináší mnohá utrpení a oproti ostatním lidem jí činí život ještě těžším, který jí ale také umožňuje poznat a pochopit svět a jeho podstatu do mnohem větší hloubky, než dokáží ostatní. Vyrovnat se s tímto poznáním, a tedy i s tímto světem, jaký skutečně je, nemluvě pak o temných silách odhalených i ve vlastním nitru, je ovšem další těžký úkol dospívání, který jí teprve čeká a který je pro člověka s takovou schopností ještě mnohem náročnější.

2.5. Záblesk vysněného cíle

Právě v prostředku knihy stojí významná báseň *Mot soleglad*, otevírající novou kapitolu *Det vârar*. Tato báseň je centrem díla v každém směru²⁹ a je také nejznámější a nejcitovanější básní z celé knihy.³⁰ Osvobození od temných sil a kruté zimy dává s nastávajícím jarem novou naději v nový život. Fantastický obraz země elfů, vystupující z moře při západu slunce, je vizí světa zcela jiného druhu, než je ten náš, ale nemá tentokrát nic společného ani se světem temných sil, trollů, duchů či chladných víl. Je symbolem konečného cíle lidského dospívání, ráje, kde se smíří ony dvě rozporuplné stránky lidského světa a života, jak je poznala *Veslemøy* v předchozích básních.³¹ Místem, kde se věčný boj Erosa a pudu smrti usmíří a změní v harmonický soulad:

26 FREUD 1998, str. 120

27 FREUD 1998, str. 130 a další; zvláště na straně 131 se mluví o pocitu viny nevědomém, nebo o tom, který se projevuje jako pocit nelibosti či nespokojenosti obecně.

28 Nutno dodat, že například Erik Bygstad (podobně jako Margunn Vikingstad) vidí hlavní téma celého díla ve srážce erotismu se strachem ze smrti (BYGSTAD 2000, str. 133), a proto také jako hlavní náplň básně *Snøstorm* vnímá strach ze smrti a pomíjejícínosti (BYGSTAD 2000, str. 135). Tento strach se ovšem s Freudovým pojmem pudu smrti nevyklučuje, nýbrž spíše doplňuje. Podvědomé usilování o věci, kterých se člověk vědomě bojí, je poměrně obvyklým jevem (zvláště u Freuda). M. Vikingstad přímo mluví (hlavně v kontextu s *Haugkallem*) o současném strachu a fascinaci *Veslemøy* z temných sil (VIKINGSTAD 2001, str. 92, 94-96).

29 BYGSTAD 2000, str. 135

30 BYGSTAD 2000, str. 145

31 Křesťan by možná mohl srovnávat s pojmem *království nebeské*, buddhista zase s pojmem *nirvána*.

Det stig av hav eit alveland
med tind og mo;
det kviler klårt mot himilrand
i kveldblå ro.

Eg såg det tidt som sveipt i eim
bak havdis grå;
det er ein huld, ein heilag heim,
me ei kan nå.
(str. 61)

Tento skrytý, posvátný svět (či přímo *domov*), kterého my smrtelníci nemůžeme nikdy dosáhnout, vystupuje na obzoru z mořského oparu. Harmonické pocity navozuje kromě pravidelného a prostého (až ukolébavajícího) rytmu a mystické mlhavé atmosféry i modravá večerní barva oblohy (*kveld-blå*), která je zde přisuzována klidu a tichu večera (*ro*). Tento osobitý Garborgův básnický přívlastek doplňuje predikace *kviler*: elfí zem doslova *spočívá* (či *odpočívá*) u obzoru. Zatím vrcholky této bájně země³² spí v zajetí snů, když je náhle rozžehne zapadající slunce:

Ho søv, den fine tinderad
i draume-bann;
men så ei stund ved soleglad
ho kjem i brand.

Når dagen sig som eld og blod
i blåe-myr,
det logar upp med glim og glod
og æventyr.
(str. 61)

Ve chvíli, kdy se ohnivý slunce noří do modravého mořského močálu, se rozehrává fantastická hra světél a barev – vzplanou ledovce a vzduch se rozjasní září vína, stříbra a smaragdu:

Det brenn i bré og skjelv og skin
med gullan-bragd,
og lufti glø'r i glans av vin,
sylv og smaragd.
(str. 62)

Po zvukové stránce zvýrazňuje celý výjev v této sloce také mimořádně zvučná a intenzivní aliterace, zvláště pak průlomová kombinace *br* (*brenn – bré – bragd*), poněkud hladší *gl* (*glø'r – glans*), ale i třené, šumivé hlásky *s* a [*š*] (*sylv – smaragd* a *skjelv – skin*). Plameny ale zase pomalu uhasínají a tajemná země se opět halí do modravého večerního poklidu:

Men av han døyr, den bleike brand,
som slokna glod,
og klårt som fyrr ligg alveland
i kveldblå ro.

32 Někteří interpreti ji spojují s mytologickými *ostrovy blažených*, kde hrdinové žijí ve věčné bezstarostnosti a blaženosti, či rajským ostrovem *Dilmun*, kde lev, vlk a jehně žijí mírumilovně vedle sebe (BYGSTAD 2000, str. 145).

Eg lengta tidt på trøyte veg
der ut til fred;
men lande fyrst kan syne seg
når sol gjeng ned.
(str. 62)

V této poslední sloce promlouvá v první osobě pozorovatel (patrně sama Veslemøy),³³ toužící na svých únavných cestách dosáhnout tohoto vysněného, nedosažitelného cíle. Je si však vědom(a), že ona blažená zem se může zjevit jen v perspektivě západu slunce. O významu tohoto obrazu se proto dodnes vedou interpretační spory. Starší názory vykládají možnost dosáhnout takového stavu osvobození pouze na věčnosti, tedy po smrti. Erik Bygstad připomíná významný fakt, že blažená země se v básni neobjevuje *po* západu slunce, ale *při* něm, přesněji a doslova *proti* němu. Možnost spatřit a poznat skutečnost a vlastní bytí v celé jejich nádheře a pestrosti vyvstává tedy (při tomto způsobu čtení) spíše v perspektivě plynoucího času: věčnosti, pomíjivosti a smrti.³⁴

Tento náhlý, neobyčejně silný a hluboký prožitek skutečnosti (nikoliv nějaké fantastické či snové vize!) v prchavém okamžiku³⁵ západu slunce, může naplnit Veslemøy mírem, po kterém touží. Dodává totiž ono osvobozující poznání světa, smířeného s dobrem i zlem, „tušení, že je možné odložit onen v základu a podstatě egocentrický a sentimentální postoj k bytí“.³⁶

2.6. Láska a zrada

Jádrem děje knihy je láska a milostné zklamaní Veslemøy, příběh až téměř banální, se kterým sám autor od samého počátku ani nepočítal.³⁷ Celý se odehrává během léta v horách (v jediné kapitole – *Sumar i fjelle*), kam Veslemøy přichází pást. Potkává zde chlapce jménem *Jon*, který je úplně jiný než mladíci, které zná:

Og fri og glad og reint som kjend ho blir,
og svallar med i denne gode trygdi;
han hev kje denne halve, kalde flir
som desse tunge gitar nedi bygdi.
Han nemner henne beint og godt og greidt;
Haugtussa-navnet visst han aldri veit.
(str. 65)

Jon si jí získá především tím, že sám nepochybuje o existenci trollů a temných bytostí a neopovrhuje jí, když se mu nakonec svěří se svou schopností tyto bytosti vidět – naopak si jí proto váží:

Med undring høyrer han det store ord,
at um han tagnad tru vil ærleg lova,
so er hun sjølv av desse få på jord
som hev den underfulle synegåva.
Han gjev si hand. Av vyrndad er han fyllt.
Og alt ho no fortèl. Han er som tryllt.
(str. 66)

33 Báseň se přece jen poněkud vymyká dějové souvislosti, takže je možné vidět za těmito slovy opět autora.

34 BYGSTAD 2000, str. 146

35 Garborg je občas srovnáván i s impresionisty. Podle Jana Olava Fretlanda je z hlediska stylu „impresionista jako každý jiný“ (FRETLAND 1981, str. 209).

36 BYGSTAD 2000, str. 145

37 FRETLAND 1981, str. 210

Jisté spojitosti mezi Jonem a Haugkallem si všímá Åsfrid Svensen. Zajímavý je především postřeh, že Jon pochází ze statku vysoko na svazích hor, v nichž sídlí (podle dřívějších zmínek) temné bytosti. Svě společné milostné okamžiky také oba tráví pod stěnami hor.³⁸ Jon je ale přece jen člověk. Možná, že to skutečně zpočátku myslí s Veslemøy zcela upřímně.

V této části jsou dobře patrné vazby mezi silami erotickými a silami destruktivními. V přírodě se opět začínají objevovat temné bytosti (báseň *På Gjætleberg-nut*, str. 66-67). Láska a city začínají Veslemøy pomalu svazovat. Jon chce, aby vyprávěla, ale ona nemůže. Jako by všechno zapomněla – chce jen naslouchat jemu:

Han bed om sogur, men kan inkje fâ;
alt det ho stundom sâg og langsynt drøymde,
det kan ho liksom ikkje koma på;
det er som alle slike ting ho gløymde.
«Nei lat no trolli,» bed ho, «gå for seg.
I dag eg heller høyre vil på deg.»
(str. 72)

Margunn Vikingstad vyzdvihuje myšlenky A. Giddense, podle nějž schopnost vyprávět souvisí úzce s procesem nalezení vlastní identity.³⁹ Vedle Jona tedy Veslemøy ztrácí do jisté míry svou vlastní svobodu. Vrcholem jsou její zvolání v básni *Elsk*, kde vypětí jejích milostných citů přerůstá v pocity až destruktivní. Jako by byla unesena a zmámena temnými silami (*bergteken*):⁴⁰ cítí se jako pták na provázku, který už nikdy neunikne a ani nechce uniknout. Naopak touží být ještě pevněji svazována, ba až *spalována* těsnými pouty a zápallem citů:

Den galne guten min hug hev dâra;
eg fanga sit som ein fugl i snøra!
Den galne guten, han gjeng so baus;
han veit at fuglen vil aldri laus.

Å gjev du batt meg med bast og binde;
å gjev du batt meg so bandi brende!
Å gjev du drog meg so fast til deg,
at heile verdi kom burt for meg!
(str. 74)

Jako by se vlastní identity sama chtěla dobrovolně vzdát, když touží po tom, aby ji milý k sobě přitiskl tak, že se jí celý svět ztratí před očima a zapomene na něj. Vytržení z reálného světa a zapomnění je právě to, co obvykle nabízejí temné síly.⁴¹ Její milostná touha má však zcela konkrétní cíl a tím je úplné duševní i fyzické splnutí s milovanou osobou, která stejně už tak naplno zaměstnává veškeré její myšlenky a představy. Netouží po *úplném* zapomnění ani po útěku a definitivní ztrátě kontaktu s reálným životem. Přesto jsou tu stále přítomny temné motivy. Veslemøy by například ráda znala kouzla, kterými by do svého milého doslova vrostla:

Ja kunde rett eg mi runelekse,
eg vilde inn i den guten vekse;

38 SVENSEN 1995, str. 81, a dále také str. 84

39 VIKINGSTAD 2001, str. 97

40 SVENSEN 1995, str. 81

41 Veslemøy právě takovou nabídku později také u *Haugkalla* dostane.

eg vilde vekse meg i deg inn,
og vera berre hjå guten min.
(str. 74)

Margunn Vikingstad poznamenává, že není nutné proto vidět Jona jako prostého svůdce, který vede Veslemøy ke zkáze.⁴² Mnohem spíše však ve svém článku opět poukazuje na onu všudypřítomnou dvojznačnost, týkající se i Jona, a to i předtím, než Veslemøy zradí. Lidé ani jejich vztahy nejsou nikdy jednoznačné. Obsahují stránku dobrou i zlou, konstruktivní (život povzbuzující) i destruktivní. Výjimkou není ani Jon, ani láska Veslemøy k němu. Proto je ale i v Jonovi a jejich lásce cosi z Haugkalla a jeho čarování, cosi destruktivního. Obě protichůdné síly jsou ovšem v rovnováze, byť jsou obě velmi aktivní.

Šťěstí Veslemøy nemá dlouhého trvání. Den, kdy se ukáže skutečný stav věcí, tedy skutečného vztahu Jona k Veslemøy, je pro ni dnem doslova velmi *zlým* (báseň *Vond dag*, str. 77). Atmosféra nemilosrdného deštivého počasí je zcela v souladu s událostmi. Veslemøy marně čeká na Jona, který slíbil, že přijde, i kdyby se čerti ženili (přesněji: „*um det regnde småstein yvi fjell*“). Když se vrátí domů (kde přes léto bydlí), přijde i stařík z kostela a z jeho vyprávění se Veslemøy doslova podlomí kolena. Jon si prý namlouvá dívku z bohatého statku Ås.⁴³ Veslemøy se však doví mnohem více, než by si přála. Jon prý nikdy nedržel své sliby a laškoval s děvčaty z celého okolí.

Rovnováha obou vypjatých sil je porušena. Eros ztratil svůj cíl a destruktivní síly získávají převahu. Milostný neklid se mění v utrpení. Slzy kapou jako krev ze zraněného ptáče, noc je plná bolestného, křečovitého pláče, horečky a třasu. Náhle ztracená perspektiva lásky evokuje motiv nutné smrti:

Som fuglen sára under varme veng
so blodet tippa lik den heite tåre,
ho dreg seg sjuk og skjelvande i seng
og vrid seg natti lang i gråten sære.
Det slit i hjarta og det brenn på kinn.
No må ho døy; ho misste guten sin.
(str. 78)

Poslední báseň kapitoly, *Ved Gjætle-bekken* (str. 79), je jednou z nejmelodičtějších a zvukomalebně nejbohatších básní celé knihy. U pestře bublajícího potůčku⁴⁴ se Veslemøy marně snaží zapomenout na svůj žal. Její melancholickou píseň přeruší opět něžná a omamná melodie Haugkalla. Místo něj ovšem tentokrát přichází huldra, jeho sestra. Uklidňuje Veslemøy, že její chlapec na ni vůbec nezapomněl, své slabosti i lituje, a jednoho dne se znovu kdesi setkají. Však je tu ještě jeden, kdo po ní dál věrně touží a kdo pro ni pláče – její bratr. Ještě před vánoce bude prý přivedena do jeho světa, aby spatřila to, co jiní nikdy nepoznají. Huldra mizí a Veslemøy se probouzí ze svého polospánku. Náhle zapomíná na své předchozí trápení.

2.7. Svět zcela bez iluzí

Jak již bylo zmíněno, dlouhá kapitola *På Skare-kula* je asi nejkontroverznější částí knihy.

42 SVENSEN 1995, str. 81

43 Právě tu, za níž poskakovala na vánoční veselici (v očích Veslemøy) husa.

44 Jeho zvuky jsou zachyceny vskutku pestře a bohatě v přívlastcích (*surlande, kurlande, tiklande, siklande, hullande, sullande*), predikátech (*sullar, mullar*) i přímo v substantivech (*klunk, klukk, song, sukk, sus, dus, ...*).

Veslemøy je tu svědkem (povětšinou pasivním) jakéhosi divadla,⁴⁵ kde se prezentují všechny temné síly. Kritika Garborgových politických nepřátel, zakomponovaná do chování a (až programových) prohlášení jednotlivých zlých bytostí, rozsévajících nesvár, lži, pomluvy, pochybnosti a klam mezi lidmi, byla nepochybně pro jeho současníky nepřehlédnutelná. Zvláště pak pro ony politické nepřátele a protivníky samotné.⁴⁶ Na dnešního čtenáře, neznalého tehdejších poměrů a všech konkrétních osobností, báseň působí trochu jinak. Spíše než osobní kritika a rafinovaná pomsta z básní vyvstává nadčasový morální apel, kritika morálního úpadku, špatných vlastností a hodnot, které právě za autorova života nastoupily (pod vlivem průmyslové kapitalistické revoluce) na pozice běžných, ne-li dokonce veřejně oceňovaných jevů.⁴⁷

Za noci se scházejí všechny temné bytosti a provolávají slávu svému pánu Satanovi (básně *Det vaknar a Dei hyller sin herre*, str. 82-85). Ten sedí na vysokém trůnu a zkouší je z černého katechismu (básně *Prøve a Svarte-katekisma*, str. 85-87). V básni *Stjernefall* (str. 88) přistupují k ďáblovi jednotlivé bytosti a chlubí se tím, jak škodí lidu, klamou ho a svádějí na špatnou cestu. Z obecných společenských jevů tu zjevně defilují například feminismus a vedle světské moci i moc církevní.⁴⁸ Nejvzácnějším hostem oslav je Smrt (báseň *Høg gjest*, str. 94), samotný symbol konce všeho živého. Ale i v jejím projevu se objevují už první náznaky marnosti snahy o vymýcení života. Čím více se smrt snaží ničit vše živé, tím více život opět vzrůstá („*alt eg av kan øyde, / verre veks sidan.*“, str. 95). Vprostřed divokého tance trollů (báseň *Troll-dans*, str. 95) se vypravěč vrací k Veslemøy, která je jejich písní vyděšena. Vzápětí k ní přitančí Haugkall a opět jí slibuje zapomnění a královský život ve své říši. Veslemøy však rázně odmítá, neboť chce být pouze se svým milým. Haugkall jí připomene, co se vlastně stalo, a Veslemøy se náhle vrátí páměť i všechna bolest s ní spojená. Opět zlomená přijímá Haugkallovu nabídku a odchází s ním do jeho říše (str. 98-100). Co zde Veslemøy spatří se jí ale vůbec nezamlouvá. Haugkall vysvětluje, že škaredí trollové jsou jen jeho otroci a ukazuje jí jejich hloupost. Trollové nejen že neumějí odpovědět na jeho prosté otázky, ale sami si ani žádné otázky pokládat nehodlají. Poté ji odvede ke staré bytosti jménem *Gumle*, která pronese svou dlouhou řeč, formálně i obsahově připomínající Vědminu píseň z písňové Eddy (báseň *Gumlemål*, str. 103). Svět je tu však popisován z pohledu obrů a trollů. Slunce, život a teplo jsou zhoubou všech ledových obrů, a báseň je vlastně popisem jejich utrpení a prohry. Jejich poslední nadějí je snad jenom *ragnarøk*. Tu náhle jakési bytosti začnou cítit lidskou krev, Veslemøy se křížuje a nakonec se probouzí za bílého dne, osamocená na stráni.

Tato kapitola nijak nezapadá do časové souvislosti děje a jeví se spíše jako jakýsi dlouhý zlý sen, jako vsuvka ve vyprávění. Těsně předtím, na sklonku léta, je Veslemøy omámena huldrou. Další, následující kapitolou teprve začíná podzim.

Celá ošklivá vize zkaženého světa vyrůstá v myslí zrazené dívky. Osobní zklamání jako by se rozrůstalo na celý svět: „*Hun blir sittende og stirre på det vonde som har truffet henne, og til slutt kan hun ikke se annet. Det projiseres ut i omverdenen og framstår som noe universelt.*“⁴⁹ Ale není to jen zdání. Veslemøy má právě díky tomu možnost spatřit skutečnou odvrácenou stranu světa a společnosti, se všemi zlými a nebezpečnými lidskými chybami a slabostmi i bezohlednými a agresivními touhami po moci a penězích. Má možnost spatřit souvislost mezi osobním zlem a

45 Erik Byggstad výjev trefně srovnává s tradiční lidovou představou svátku čarodějnic a vůbec všech zlých sil, jako parodického, zvráceného zobrazení uctívání Boha v kultu ďábla. (BYGSTAD 2000, str. 138)

46 I snaha Arilda Linneberga o obhajobu celistvosti díla pomocí pojmu *ozvláštnění* působí spíše jako (ať už jakkoliv vědecky) vynucená výmluva.

47 Stejný porevoluční syndrom ostatně známe i ze současné české společnosti po roce 1989, nemluvě o vývoji po převratu v roce 1948, nebo kontroverzních událostech těsně po skončení druhé světové války atd.

48 LINNEBERG 1981, str. 190-191

49 BYGSTAD 2000, str. 139

jeho všeobecnou podobou. Vždyť Jon ji zradil právě kvůli touze po penězích a moci, když si namluvil bohatou dívku z velkostatku: „*Hun skimter hele rekkevidden av Jons svik og lodder til bunnns den holdningen som sviket sprunger av. Hun aner hele rekkevidden av Dødens og Fandens kamaraderi. [...] «På Skarekula» er et panorama over Jons etterkommere.*“⁵⁰ Jonova zrada se tedy jeví jen jako jeden z projevů úspěšného boje temných bytostí proti životu. Jako by oni netvorové, chlubicí se svým klamáním a sváděním lidí, právě u něho uspěli. On sám je vlastně jen jejich obětí. Ale přesto ještě zdaleka všemu není konec. Už narážka Smrti o stále vzdorujících projevech života, a dále pak nadčasový pohled v básni *Gumlemål* ukazují, že při pohledu z odstupu je boj temných sil proti lidskému světu nejspíš stejně marný a zoufalý, neboť v dlouhodobém pohledu ve skutečnosti život, růst a kultura nad trolly a obry (pomalu ale jistě) vyhrávají.⁵¹ Než Veslemøy dospěje, musí se nejdříve smířit se světem, jaký opravdu je, naučit se žít i s jeho temnými stránkami. To ale znamená, že je musí nejdříve do hloubky poznat a pochopit. A protože se tyto síly pokoušejí i o ni, musí se s nimi také utkat sama.

Podle Margunn Vikingstad je tato kapitola také už prvním pohledem do nitra samotné Veslemøy. Nejde tu jen o vnější svět, jaký doopravdy je, ale i o ni samotnou, neboť i ona je součástí tohoto světa a i v jejím nitru se nachází všechny ty temné a ošklivé síly.

Trollverda som Veslemøy møter, kor tusser, draug og troll held førjulsfest og hyller mørkemaktene, er eit vrengebilete på den 'verkelege' røynda. Men like viktig, om ikkje meir, er det at denne verda også er eit vrengebilete på henne sjølv. Ho møter sitt eige sjølv rått, hjartelaust og direkte. [...] Det er ikkje Jons svik eller det mørke i naturen, men hennar eigne kjensler som fører henne til trollverda. Det er hennar søken mot identitet, ei indre og ikkje ei utvendig kraft, som riv henne i sund, og som tvingar henne til å stilla spørsmål ved sin eigen eksistens og identitet.⁵²

Jonova zrada je jen podnětem k citovému vypětí, které vyvolá její vizi. Kromě zkaženosti světa kolem sebe v ní spatří zkaženost veškerou, tedy i tu v sobě samé. Spatří zde veškeré zlo a veškeré temné síly, tedy i ty, s nimiž se bude muset sama utkat. Tento pohled do světa temných sil je tedy současně nejdůležitějším milníkem na její cestě k dospělosti a k nalezení vlastní identity, o niž bude ještě muset svést rozhodující boj.

2.8. Velký boj

Přichází podzim a s ním divoké bouře v přírodě i v duši Veslemøy (báseň *Haust*, str. 108). Moře se divoce vrhá na pusté pobřeží, jako by chtělo pohltnout celou zemi. Nade vším kvůli vítr. Veslemøy slyší děsivou píseň dívky, prohánějící se na ořích zpěněných hřebenů vln, její zaklínání a varovný smích, který vyháňá ze země vše živé.

No rullar have svært mot land
med skùm um skavlande ryggir
og bryt seg sprengt mot øydestrand,
der berre vindtroll byggjer.
Og stormen skrik i ville gru,
der yvi djup han jagar
med føk og ròk um rév og flu
i desse haust-myrke dagar.

50 BYGSTAD 2000, str. 140

51 BYGSTAD 2000, str. 141

52 VIKINGSTAD 2001, str. 99

Eg høyrer den villande skræmesong
av møy som brimhesten rider;
ho kvad og galdra so mang ein gong
mot naud og nedgangs tidir.
Det gjeng som sorg, det gjeng som spott,
det gjeng um vå og vande;
det er den varslande vildrelått
som skræmer liv av lande.
(str. 109)

Země se třese pod nápirem moře. I poslední divoká husa už odtáhla k jihu a vše živé se snaží schovat co nejhlouběji do bezpečí. Všechny květy již uvadly. Stejně tak uvadá a odumírá i život a sny v nitru Veslemøy a touha hasí naději slzami. Motivy zrazené naděje a krvácejícího srdce střídá v poslední sloce opět burácení moře a déšť bušící do okeních tabulek. Příroda jakoby potvrzuje zoufalý stav dívčiny duše a tvoří k němu obrazný rámeček (str. 109).

No er her sturt, no er her kaldt,
og stad og stund meg møder;
mi svikne von tok frå meg alt,
og hjarta svider og bløder.
Og have rullar svært mot land,
og regne driv mot rute;
det syng og susar um øyde-strand
at no er allting ute.
(str. 109)

Bezradná Veslemøy (báseň *Rådlaus*, str. 110) nevidí žádné východisko. Její milý a láska k němu je pro ni vším a nedovede si bez něj představit další život. Každá vzpomínka a každé slovo jí ubližuje. Celá tíha by z ní spadla, kdyby snad dokázala na vše zapomenout (báseň *Den som fekk gløyme*, str. 111). Najednou si sama jako z odstupu uvědomuje, jakou změnou prošla. Všechny věci i lidé kolem ní jsou stejní, jen ona najednou vidí vše jinak. Pryč jsou časy, kdy nevině pobíhala po domě a okolí. Teď je všechno zastřené, pusté a cizí – dům, zvířata, pláň i bažiny, dokonce i vlastní matka je jí najednou cizí. Jako by byla v úplně jiném světě (báseň *Kor hev det seg?*, str. 111). Tato sebereflexe není jen odrazem její bolesti, ale je to také první projev bolestného dospívání. Najednou si uvědomuje sama sebe a svět kolem sebe jako věci, které se vzájemně ovlivňují a které se hlavně mění. Najednou je schopna odstupu od vlastního já i od světa a vlastního pohledu na něj. To je základní předpoklad schopnosti rozumět sobě a věcem kolem sebe. Také je to základ schopnosti hodnotit a rozlišovat dobré od špatného. V tomto místě však boj teprve začíná.

Báseň *Vinter-storm* (str. 112) připomíná báseň *Snøstorm* (str. 56) z první části knihy. Tentokrát ale už Veslemøy není jen prostou obětí a pozorovatelem řádění temných sil, nýbrž je sama jejich nástrojem. Destruktivní, agresivní síly mají moc nad jejími pocity a emocemi. Proto ona samá volá po tom, aby mrazy trhaly a drtily domy i kraj a lámaly vše, co se dá. Takové představy totiž zklidňují její divoké myšlenky. I kdyby bouře odnesla dům a celá země se propadla do hlubin, snad by aspoň konečně zapoměla na své utrpení. I kdyby nebe spadlo na zemi a zalily ji mořské vody, byl by všemu konec a tedy konečně i klid pro její duši.

Jak sama uvnitř bojuje s temnými silami, popisuje báseň *I kyrkja* (str. 112). V kostele už nevnímá ani Boha, ani kněze. Svou pozornost soustředí jen na Jona a probouzí se v ní bolest a opět i vroucí naděje. Ty v zápětí rychle vyhasínají s jeho odchodem a vrací se mrtvolně pusto a chlad a na cestě zpět se jí opět zmocňují divoké myšlenky. Když však vidí zdáli svou sokyni, tu se její

myšlenky ubírají vůbec temnými cestami, pročež musí sama prosit Boha o osvobození od všeho zlého.

První pokušení přichází v podobě rohatého a vousatého skřeta (báseň *Ein bêle*, str. 113), který od Veslemøy loudí její šátek, aby z něj vyždímal všechnu nenávist, jíž by otrávil její sokyni. Dívka mu zmateně a nejistě šátek podává. Skřet žádá jako odměnu její ruku a slibuje, že v den, kdy Jonovu nevěstu povezou na hřbitov, oslaví on s Veslemøy krásnou a bohatou svatbu. Slibuje jí celé své království a bohatství, ale Veslemøy na poslední chvíli odmítá smrt své sokyně, vzývá Boha, odhání skřeta a získává zpět svůj šátek. Její zoufalství nad vlastní bezmocí je však o to horší. Bojí se, že ztrácí Boha i sama sebe (báseň *Uro*, str. 115). Její modlitba (báseň *Bøn*, str. 115) má formu žalmu, ale Veslemøy zde nevzývá na pomoc Boha samotného. Své volání obrací k *tomu, kdo ji může pomoci*, k *tomu, kdo sám bojoval a vyhrál*, *kdo už zná ony temné síly*.

Ja hjelp meg du som hjelpe kan!
Til deg mi bøn eg sender.
Du stridde sjølv og yvi vann;
du myrke-makti kjenner.
Mi naud er stor, min strid er fæl;
ver hjå meg du som vil meg vel!
Då veit eg alt seg vender.
(str. 115)

Druhé pokušení a druhý boj je spojen s čarodějnici, kterou Veslemøy sama vyhledá na divokých pláních, aby jí namíchala lektvar lásky, jímž by Jona získala zpět aspoň na jedinou noc – pak je ochotna i zemřít (báseň *På vildring*, str. 116).⁵³ Čarování, zaklínání a vzývání Satana dívku vyděsí. Když se vzápětí setká se svou sestrou, prosí ji o pomoc a záchranu od paktu s temnými silami. Odvaha se jí vrací. Na sestřinu radu se odvrací od temných sil, odříká Otčenáš a vrátí lektvar čarodějnici.

Nejtěžší chvíle nastávají pro Veslemøy v den Jonovy svatby (báseň *Ei tung stund*, str. 119). Dívka tento den spojuje se svou vlastní smrtí, a když nakonec přeci jen na vlastní oči spatří svatební průvod, lituje, že musí žít dál. Poslední sloka zasazuje událost do posledních zimních vánic, posledních bojů přírody, než nastane nové jaro.

Třetí a poslední pokušení zosobňuje sám Haugkall. Veslemøy se s ním setkává v jeho říši, ve společnosti všech nadpřirozených bytostí. Druhá a třetí část básně (*I Blåhaug*, str. 120) připomíná skutečnou baladu o lidech, kteří jsou sváděni temnými bytostmi (*bergteken*). Všechn lesk, bohatství a přepych působí na dívčiny smysly a ona je ochotna přijmout je i s Haugkallem, králem tohoto světa. Víly jí nabízejí nápoj, po kterém zapomene na všechna svá trápení. V třetí části ale dojde ke zlomu. Veslemøy si představí, že by opravdu zapoměla na Jona i na svou bolest a zjistí, že si to vlastně za žádnou cenu nepřeje. Proces jejího dospívání je završen. I život ve smutku nebo i šílenství je jí milejší než zapomnění a nevědomost. Narozdíl od malé Kjersti⁵⁴ – ve stejnojmenné baladě *Liti Kjersti* s podobným obsahem – nápoj i ducha definitivně odmítá a Haugkallovo království se rozplývá.

V závěrečné básni (*Fri*, str. 124) se opět objevuje sestřička, tentokrát s vědmou. Po vítězném boji s temnými silami se Veslemøy otevírá nová cesta k poznání. Tou má být seznámení se s peklem, kde má dívka možnost za pomoci vědmy pochopit zákonitosti života. Na *Haugtussu*

53 Tato situace asi ponejvíce z celé knihy připomíná podobnost osudu Veslemøy s osudy *Fausta*. Zde je to ale poprvé a naposledy, kdy sama dobrovolně vyhledává pomoc temných sil.

54 SVENSEN 1995, str. 86

skutečně navazuje další kniha, zvaná *I Helheim*, kde Veslemøy projde touto zkušeností, aby se pak o ni mohla podělit s lidmi na zemi. Arne Garborg se zde nechal inspirovat Dantem, ale toto jeho dílo už zdaleka nezískalo takový ohlas jako *Haugtussa*.⁵⁵ Zásadní krok k poznání už Veslemøy učinila tím, že ve svém boji a utrpení našla sama sebe („*Frå alle troll du laus deg vann. / Og i di sorg deg sjølv du fann.*“, str. 125).

3. Závěr

Navzdory sporům o milostný a politický obsah knihy je *Haugtussa* především příběhem člověka, který vidí dál a hlouběji než ostatní. Milostná lyrika, přírodní mystika i společenská kritika jsou prostředky sloužící daleko bohatšímu celku o mnoha vrstvách a s mnoha funkcemi. Motivy přírodních sil napomáhají popisu citových a emocionálních procesů Veslemøy. Stejně tak i popisy prostředí a každodenního života. Úvodní scéna s bezpečnou atmosférou světničky a sny o zakletém princovi ilustrují naivitu a nevinnost mladé dívky v jejím uzavřeném, bezpečném světě; tanec kuřat (báseň *Killingdans*, str. 73) například zase rozvernost a radost zamilované osoby. Ptáčci⁵⁶ jsou spojeni se svobodou a radostnou volností. Podzimní a zimní bouře symbolizuje divoké destruktivní síly v její zoufalé duši. Tradiční role hrají například archetypální motivy chladu a tepla; světla, stínů a temnoty; ročních dob jako cyklu zrození a smrti, vzrůstu, rozkvětu a boje o život. Zvláštní roli hraje u Garborga už tradičně moře, místo, kde se odehrávají zápasy dobra a zla, v němž se snoubí současně mír a harmonie s bezuzdnou divokostí a ničivostí.

Příběh Veslemøy je příběhem dospívající dívky, která byla obdařena schopností, jakou jiní nemají. Její oči vidí to, co zůstává ostatním skryto. Zpočátku nevinné dítě, žijící v klidu a bezpečí svého domova, dospívá, a aniž by se o to samo prosilo, poznává svět a musí se s ním vyrovnat, ač vůbec není takový, jak si ho ve svých snech představovalo. Veslemøy ale nemá možnosti, které mají jiní. Nemůže se schovat pod křídla laciných iluzí a mámení. Nedokáže hýřit s ostatními o vánočních oslavách, ulehčit si alkoholem nebo se oddat slastné smyslnosti, protože vidí odvrácenou stránku všech těchto klamů v její nejhrubší a nejodpudivější obnaženosti. Nevidí jen povrchní projevy radosti a veselí, nadšení a slasti, ale i jejich primitivní a hlavně nebezpečné a nevyzpytatelné příčiny v podobě samostatných bytostí, nad nimiž člověk nemá kontrolu a jejichž moc se může velmi snadno zvrhnout. Nízké pudy v podobě zvířat, trollů, duchů či jiných nadpřirozených bytostí žijí svým vlastním životem a pokud jim člověk jen trochu dovolí, ovládnou ho a třeba i zcela zničí. Napohled mu sice nabízejí lákavé vidiny pohodlí, bohatství a slasti, ve skutečnosti se ale jedná o lež a klam. Připraví ho pouze o jeho vlastní vůli, jeho život a svobodu. Zajmou ho do vlastních sítí a zbaví ho možnosti vidět věci jaké opravdu jsou, což je často ostatně i příjemnější a pohodlnější.

Nejtvrdší poznání Veslemøy přinese Jonova zrada. Jon sice v trolly také věří, ale nevidí je. Ve skutečnosti se snadno nechá zmámit smyslností a touhou po penězích a moci. Podrobí jim i vlastní vůli a možná už ani nikdy nepozná bezohlednost a krutost svého jednání. Možná si vůbec neuvědomí, že se dobrovolně vzdává vlastní svobody a stává se otrokem vlastních temných pudů. Díky Jonovi nahlédne Veslemøy až do hloubi říše všech temných a destruktivních sil. Poznává jejich moc a objeví, kam jejich činnost vlastně směřuje. Najednou vidí, že Jon je jen jednou z mnoha jejich obětí, vidí, že jejich mámení může svést mnohem více lidí k mnohem horším činům. Pozoruhodné je, že ale sama nepodléhá nenávisti ani opovržení k jeho osobě. Její láska přetrvává. Avšak i ona musí nakonec bojovat s temnými silami v sobě samé. Její láska má, stejně jako vše

⁵⁵ Více viz SKARD 1981, str. 94 a následující.

⁵⁶ Např. v básni *Fuglar* (str. 40) a dále jako motiv v básni *Elsk* (str. 74).

lidské, dvě stránky. I láska má část ze svých základů v říši temných sil. Smyslná touha Veslemøy po Jonovi se asi nejpříměji projevuje v doupěti u čarodějnice. Žárlivá nenávist k sokyni vzrůstá v kostele a zcela se projeví v setkání s rohatým skřetem. I samotná intenzita touhy a jednostranného citu, který ji váže na jedinou bytost, jí vlastně bere svobodu a potřebu ostatního světa, ba i vlastního života (s výjimkou života pro tento jediný cíl). Proto ve chvíli, kdy se cíl její jednostranné touhy stane nedosažitelným, ztrácí pro ni veškerý život smysl a stává se jí utrpením. V její bolesti dostanou volný průchod destruktivní síly, toužící zničit celý svět a vše živé. Touží přece i po vlastním zániku, který by ji zbavil oné bolesti a marné touhy, jako po zániku světa, který ji tuto bolest přichystal.

Poslední možností, která se jí nabízí, je právě život v klamu a iluzi, život v zapomnění, stranou od skutečného života a skutečných lidí. Je zosobněn Haugkallem a jeho vábením. Ale není to opravdový život a Veslemøy si to dobře uvědomuje. Proto se nakonec dobrovolně rozhodne raději pro onen skutečný život, než pro sladký spánek v nevědomosti a falešných představách, byť tento život vyžaduje také to, aby se člověk naučil žít i s bolestí, trápením, jeho věčnou dvojznačností, vyvolávající neustálou nejistotu, a vůbec vším ostatním, co k němu patří. Je si totiž vědoma, že spolu s bolestí a trápením by se současně připravila i o všechno to nádherné a opravdové, co jí její láska nabízí, o své vzpomínky, o celý svět kolem sebe, který má přece ještě také tu druhou stránku. A to jí za to nestojí. Ze zážitků v kapitole *På Skare-kula* už ví, že temné moci oslabují život právě tím, že lidi lákají do slastného nevědomého spánku, aby tak získaly volný prostor k rozehrání své ničivé činnosti, vedoucí jen ke smrti a zániku.⁵⁷ Vrací se tedy zpět ke své původní myšlence, vyřčené už v básni *Haugtussa*, že je lepší poznat pravou podstatu věcí, než jít světem jako hluchý a slepý. Teď ale už ví, jaká je cena takového poznání. Ví, že aby naplnila svůj opravdový život, musí se nejen naučit žít s trolly a temnými silami, ale také s nimi věčně bojovat a nepodlehout jejich mámení a klamu.⁵⁸ Jejich svět je totiž mnohem nebezpečnější, je-li pouze ignorován.⁵⁹ Tím dospěje ke své vlastní identitě a svobodě, spojené nutně i se zodpovědností.

Arne Garborg tímto svým dílem stvořil nejen výraznou oslavu svého rodného kraje, jeho přírody, staré kultury a víry, jakož i prosté lidskosti obecně, ale také univerzální morální apel a naději i útěchu všem, kteří hledají a věčně pochybují, uprostřed světa plného mnohoznačných rozporů a nejistoty, o sobě samých i o všem kolem sebe.

Resymé

Kritikerne har plassert Arne Garborgs *Haugtussa* i ulike kategorier. Men som oftest er disse kategoriene for snevre til at hele *Haugtussa* kommer med. Det fins ikke bare kjærlighetslyrikk og naturlyrikk, men også samfunnskritikk i boka. Og faktisk mye mer. Flere har prøvd å vise – mer eller mindre vellykket – hvordan samfunnskritikken passer inn i boka. Blant disse er for eksempel Arild Linneberg og Erik Bygstad. Noen har prøvd å vise at det fins en sammenheng mellom boka og forskjellige filosofiske retninger eller litterære sjangre og tradisjoner. Margunn Vikingstad setter følelsene til Veslemøy i sammenheng med begrepet *erotisme* hos filosofen Georges Bataille. Åsfrid Svensen beskriver boka som en moderne fantastisk fortelling.

Flere er enige i at det viktigste i boka er dens eksistensielle innhold. Det er også det som har størst betydning for den moderne leseren. Allerede innledningsdiktet viser at hovedtemaet i boka er

57 SVENSEN 1995, str. 85

58 Tím se stává přesným protipólem *Peera Gynta* (ten sice také nakonec odmítl nabídky trollů, ale ze zcela jiných příčin, než je přesvědčení), kterému se spíše v mnohém může podobat Jon.

59 SVENSEN 1995, str. 87

en kamp med trollverdenen og de mørke maktene. Denne kampen står også fram som hovedmotiv fra det første diktet til det siste. Kjærlighetslyrikk, naturlyrikk og samfunnskritikk blir brukt som midler (motiver og bilder) for å illustrere kampens synlige og usynlige nærvær eller fravær. Troll, draug, hulder og andre underjordiske vesener er personifikasjoner av de mørke maktene som skjuler seg i menneskenes ubevisste liv, for dyriske drifter, villskap og ødeleggende krefter i oss selv. De står vanligvis under vår kontroll, men blir farlige hvis vi ignorerer dem, og kan til og med få makt over sjelen og gjerningene våre, hvis vi gir etter for deres lokkende løgner. Det er de samme kreftene og driftene som Sigmund Freud har beskrevet i verkene sine.

Veslemøy blir ikke lenge trygg i huset sitt. Det viser seg at hun er synsk. Hun får se det som andre folk ikke kan se. Hun ser troll, draug og hulder. Hun ser dypt i menneskenes underbevissthet. Hun ser hva som skjer når mennesker ikke passer godt på de skjulte kreftene i seg selv. Derfor kan hun ikke ta del i selskapet og det glade livet. Hun er redd for det som hun ser og prøver å verne seg ved hjelp av den samme mørke kraften. Men det hjelper ikke. Det blir bare enda verre. Hun oppdager at hun må kjempe mot dem på en annen måte.

Det er Jons kjærlighetssvik som gjør at Veslemøy åpner øynene. Hun ser plutselig hele sammenhengen. Hun ser hvem de mørke kreftene er og hva de vil. Hun ser pengelyst og maktvilje som et falskt mål som mange mennesker er villig til å ofre alt for. Men hun ser også mye mer. Hun ser alle de andre midlene som de mørke maktene bruker til å svekke livet og føre det inn i søvn og illusjon, for å få fritt spillerom. Hun ser alt det onde i verden, og også i seg selv. Hun er en del av denne verden, og de onde maktene er også skjult i henne selv. Først må hun kjempe mot sin hat mot den nye kjæresten til Jon, dernest må hun kjempe mot sin erotiske lengsel og sanselighet. Sist, men ikke minst, er det Haugkallen som lokker henne. Han tilbyr henne et hyggelig, sanselig liv i rikdom og glemsel. Men Veslemøy ønsker seg ikke et slikt liv. Hun vil ikke glemme kjæresten sin. Hun vil heller ikke glemme smerten. Hun vil heller leve et virkelig liv med alt det onde og smertelige som tilhører det. Så kommer hun tilbake til sin første overbevisning at hun „*heller vil [...] med augo sjå, enn dauv og blind gjennom verdi gå og ikkje det sanne skilja!*“ (s. 27). Selv om livet alltid blir fullt av smerte, tvetydighet, og dermed også fullt av stadig tvil og usikkerhet, er det bedre enn død, søvn og løgn.

Dermed blir Veslemøy voksen og moden. Hun blir kjent med alle livets sider, men hun lærer seg å leve med dem og kjempe mot dem. Og hun finner først og fremst seg selv, sin egen identitet. Hun vet om det onde i verden og i seg selv, og hun vet at hun stadig må kjempe mot det. Men jo bedre hun kjenner sin fiende, desto bedre kan hun leve og kjempe mot den. Hun kan skille det gode fra det onde, og det virkelige fra det falske.

Med *Haugtussa* hyllet Arne Garborg sitt eget hjem, Jæren, dens natur, gamle kultur, tradisjon og folketro, og menneskeligheten i det hele tatt. Like mye skapte han et verk med en allmenngyldig etisk dimensjon, håp og trøst for alle som stadig søker og tviler på alt, til og med seg selv, midt i denne verden full av uoversiktlige motsetninger og usikkerhet.

Literatura

- BYGSTAD 2000: BYGSTAD, ERIK: „Heilagbrøt og alveland: *Haugtussa* av Arne Garborg“. *Edda. Nordisk tidskrift for litteraturforskning*. 2/2000. Oslo: Universitetsforlaget, 2000. – s. 130-146
- DALE 1968: DALE, JOHS. A.: „Garborg i arbeid med «Haugtussa»“. *Norsk litterær årbok 1968*. Oslo: Det Norske Samlaget, 1968. – s. 15-30
- FRETLAND 1981: FRETLAND, JAN OLAV: „Garborg og Grieg – framstilte dei same Haugtussa?“ In: *TIME/LEJON 1981*. – s. 207-218
- FREUD 1998: FREUD, SIGMUND: *Nespokojenost v kultuře*. Praha: Hynek, 1998.
- HAUGTUSSA: GARBERG, ARNE: *Haugtussa og andre dikt*. Oslo: Noregs boklag, 1961.
- LINNEBERG 1981: LINNEBERG, ARILD: „Poetisk trolldom for trælur“ In: *TIME/LEJON 1981*. – s. 175-205
- SKARD 1981: SKARD, SIGMUND: „Versdiktaren Garborg“ In: *Å lese Garborg i dag. Artiklar*. (Særtrykk av etterorda i Arne Garborg: *Verk 1-12*) Oslo: Aschehoug, 1981. – s. 89-99
- STROMŠÍK 1990: STROMŠÍK, JIŘÍ: „Proč právě Freud?“ In: Freud, Sigmund: *O člověku a kultuře*. Praha: Odeon, 1990. – s. 397-428
- SVENSEN 1995: SVENSEN, ÅSFRID: „«Alt dult i myrkre vankar». Haugtussa som fantastisk litteratur.“ *Norsk litterær årbok 1995*. – s. 76-87
- SÆRHEIM 1981: SÆRHEIM, INGE: „Fakskvite brimhestar og æveheims orgetone – Ord- og biletbruk i Garborgs sjøskildringar og strandbuens stadnamn.“ In: *TIME/LEJON 1981*. – s. 151-162
- TIME/LEJON 1981: TIME, SVEINUNG; LEJON, EGIL (ed.): *Aadne Garborg*. – «*Sandheden – Sandheden, om den saa skal føre til Helvede!*» Oslo: Noregs Boklag, 1981.
- VIKINGSTAD 2001: VIKINGSTAD, MARGUNN: „Natur, erotisme og identitet i Arne Garborgs *Haugtussa*.“ In: *Norskrift*. 102/2001. – s. 89-104